

УДК 338

Н.Ю. Кубіній, Р.С. Возняк, Я.В. Магада, М.О. Мучичка

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА
В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

У статті обґрунтована доцільність врахування теоретичних підходів до сутності потенціалу підприємства при впровадженні стратегічного управління підприємством. Виділені два філософських підходу до визначення сутності економічного потенціалу: гносеологічний, який використовує потенціал як засіб розуміння економічного світу, та структурний, що досліджує зміст та складові потенціалу і їх взаємодію. Окреслено дві концепції потенціалу: предметну та дієву. Предметна концепція включає ресурсний та результативний підходи. Дієва концепція містить цільовий, системний та інші підходи.

Ключові слова: потенціал, підприємство, гносеологія, структура, система, фактор, ресурс.

В статье обоснована целесообразность учета теоретических подходов к сущности потенциала предприятия при внедрении стратегического управления предприятием. Выделены два философских подхода к определению сущности экономического потенциала: гносеологический, который использует потенциал как средство понимания экономического мира, и структурный, исследующий содержание и составляющие потенциала и их взаимодействие. Обозначены две концепции потенциала: предметная и действенная. Предметная концепция включает ресурсный и результативный подходы. Действенная концепция содержит целевой, системный и другие подходы.

Ключевые слова: потенциал, предприятие, гносеология, структура, система, фактор, ресурс.

© Кубіній В.В., Возняк Р.С., Магада Я.В., Мучичка М.О., 2014

In the article the feasibility of incorporation of theoretical approaches to the nature of the potential of the company in the implementation of strategic management. Implementation of strategic management can not only keep track of external opportunities, but also lead to internal economic potential compliance trends of the environment. Create an adequately the challenges of the environment system of strategic management is possible only on the basis of relevant theoretical bases for determining the nature of the enterprise potential and mechanisms of its functioning. Implementation of strategic management capacity due to the fact that strategic decisions under conditions of high uncertainty prospects of the domestic situation and turbulent global environment serve as a benchmark system guidance of action in economic, social and innovation. In addition, rapid changes in the world is the need for more proactive strategies than reactive. Implementation of strategic management activate the creative part of the innovative capacity both in terms of its utilitarian value as a resource for innovation and diagnose problems in the field of development and strategic decision making.

Strategic management capabilities becomes an objective reality and a necessary part of the company aimed at developing and establishing long-term competitive advantage. It is proved that strategic management is focused not only on monitoring the external environment, but to strengthen her economic potential as the basis for boosting economic activity. To ensure effective strategic management of enterprise internal potential, it is necessary to determine its theoretical foundations that constitute the philosophical basis of adequate decision-making. The study found that there are two philosophical approaches to determining the nature of the economic potential: epistemological, which uses potential as a means of understanding the world economic and structural, exploring the content and potential components and their interactions.

Identified two potential concepts: substantive and effective. Object concept includes a resource and effective approaches. Efficient concept has targeted, systemic and other approaches. The

choice of approach makes setting management objectives and orientation of strategic decisions.

Keywords: *capacity, enterprise, epistemology, structure, system, factor resource.*

Постановка проблеми. Посилення конкурентного середовища викликає необхідність пошуку теоретичних засад управління економічних потенціалом, які забезпечують формування довгострокових ділових переваг на основі адекватних стратегічних рішень. Впровадження стратегічного управління дозволяє не лише відстежувати зовнішні можливості, а й привести внутрішній економічний потенціал до відповідності трендам зовнішнього середовища. Створити адекватну викликам навколишнього оточення систему стратегічного управління можливо лише на основі відповідних теоретичних засад, які дозволяють визначити сутність потенціалу підприємства та механізми його функціонування.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Проблема змістовного наповнення потенціалу присвячено праці вітчизняних науковців. А. Фонотов доводить, що ресурсний потенціал являє собою сукупність запасів і пов'язаний з характеристикою джерел ресурсів [2]. О. Федонін характеризує потенціал як сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних видів ресурсів [7]. В. Пастухова акцентує увагу на важливості ресурсів: потенціал – це можливості щодо виробництва, реалізації товарів та послуг, а також здатності щодо формування і задоволення потреб ринку, які визначаються ресурсами, що знаходяться в їх розпорядженні [3]. Л. Алексєнко поняття «потенціал» визначає як сукупність наявних ресурсів, можливостей для діяльності [4]. В. Авдєєнко стверджує, що потенціал являє собою збірну, комплексну характеристику ресурсів, прив'язану до конкретного місця та часу [5]. А. Анчишкін доводить необхідність визначення потенціалу як сукупності ресурсів без урахування їх взаємозв'язків і участі у процесі виробництва [6]. А. Садеков та його колеги, маючи за предмет

дослідження по-тенціал підприємства, також стоять на позиціях ресурсного підходу. Вони визначають потенціал як сукупність ресурсів, що є у розпорядженні підприємства, і спроможність його співробітників та менеджерів використовувати ресурс з метою створення товарів, виконання робіт, надання послуг та отримання максимального прибутку [8]. Є. Лапін категорією потенціалу охоплює максимально можливий обсяг матеріальних благ і послуг в умовах, що забезпечують найбільш ефективне використання за часом і продуктивністю наявних економічних ресурсів [9]. О. Кондратюк розглядає економічний потенціал як сукупну здатність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва й споживання [12]. В монографії В. Мікловди та інших представників закарпатської економічної школи відмічено, що потенціал являє собою систему взаємодії ресурсів, можливостей та здатності господарської структури з метою досягнення певної цілі [13]. О. Федонін та його однодумці стверджують, що потенціал містить інтегральне відображення поточних та майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи в такий спосіб певні інтереси [7. С. 11]. Разом з тим, підходи до сутності потенціалу не знайшли достатнього рівня систематизації.

Завдання дослідження. До завдань відносяться: окреслення філософських напрямів дослідження потенціалу, обґрунтування сучасних концепцій його змістовного навантаження та підходів до механізму функціонування.

При проведенні дослідження були використані методи аналізу, синтезу, логічних абстракцій, монографічний та інші.

Основний матеріал дослідження. Об'єктивність виникнення та розширення сфери стратегічного управління потенціалом економіки підприємства обумовлені наступними причинами:

1. Стратегічні рішення в умовах високої невизначеності перспектив розвитку внутрішньої ситуації та турбулентності глобального середовища слугують орієнтиром системних дій керівництва в економічній, соціальній та інноваційній сферах. Саме стратегія виступає вектором, з яким узгоджуються рішення розвитку всіх складових інноваційного потенціалу (від кадрової до технологічної).

2. Швидкі зміни у світі викликають необхідність застосування більшою мірою преактивних стратегій, ніж реактивних. Це обумовлює необхідність впровадження контролінгу як функції стратегічного управління, що інтегрує аналітичну діяльність з прогнозуванням поведінки економічної системи. При цьому під економічною системою розуміємо як підприємство в цілому, так і його складові частини, які мають ознаки цілісності та ємерджентності. В процесі контролінгу як функції, притаманній саме стратегічному управлінню підприємством, дедалі важливішу роль відіграють методи Форсайту, які забезпечують зв'язок ретроспективи економічної системи з сценаріями майбутньої її поведінки.

3. Впровадження стратегічного управління активізує креативну складову інноваційного потенціалу як в частині її утилітарного значення у вигляді інноваційного ресурсу, так і у сфері діагностики проблем розвитку та прийняття стратегічних рішень. Завдяки системності стратегічне управління потенціалом підприємства носить матричний характер, тобто для вирішення проблем певних складових інноваційного потенціалу застосовується відповідні стратегії. Сукупність таких стратегій формує загальну стратегію розвитку інноваційного потенціалу.

4. Стратегічне управління буде вдалим за умови відповідності структурної побудови потенціалу підприємства структурній побудові стратегічного управління ним. З одного боку, організаційна структура повинна бути підпорядкована завданням стратегічного управління, а з іншого – стратегія може базуватися на сформованих організаційних утвореннях, методах регулювання, способах мотивації, які є органічною частиною

економічного потенціалу промислового підприємства. При впровадженні нових методів стратегічного управління необхідною умовою їх здійсненості є врахування інституціональних факторів, традицій та норм, котрі є органічними і їх знищення буде мати деструктивний характер.

Потенціал як економічна категорія знаходить своє відображення у гносеологічному та структурному напрямках економічних досліджень. Гносеологія – це теорія пізнання навколишнього світу, в тому числі світу економіки. При цьому важливим є визначення способів та механізмів дослідження сутності економіки підприємства. Тому у гносеологічному плані потенціал підприємства визначається у складі інструментарію дослідження розвитку економічних систем без врахування його змістового навантаження. Тобто потенціал підприємства може бути визначений як один з способів розвитку економіки та активізації економічної системи, що сприяє формуванню конкурентних позицій. Структурний напрям передбачає визначення сутності потенціалу промислового підприємства та характеристики його складових. Саме структурний підхід до визначення сутності потенціалу надає можливість окреслити його компонентну будову, що дозволить в подальшому побудувати систему стратегічного управління ним. Структурний підхід показує роль складових економічної системи підприємства у забезпеченні його розвитку та формуванні конкурентних переваг.

Термін «потенціал» має латинське походження, етимологічне дослідження якого надає можливості дуалістичного його трактування в залежності від бачення, концепції його дослідників стосовно сутності потенціалу.

По-перше, це предметна концепція значення потенціалу як сили, запасів, джерел, ресурсів. Крім предметного значення термін «потенціал» вже за своїм змістовим наповненням передбачає перспективність досягнення цілей носія у процесі його, носія, діяльності. Поняття потенціалу з цих позицій використовується як сила, яка буде задіяна в процесі діяльності носія потенціалу; потужності, які мають певний запас і будуть вико-

ристані в певних умовах для досягнення конкретних цілей; можливості, якими володіє носій потенціалу і які можуть бути реалізовані у майбутньому. Тобто етимологія терміну викликала панування у дослідженні категорії «потенціал» двох концепцій (предметної та дійової), що відображено на рисунку.

В межах предметної концепції потенціал розглядається або як набір засобів, або як обсяг певної продукції, або в іншій предметній формі визначений результат.

До концепції, яка підкреслює функціональне, дійове значення потенціалу, відносяться підходи, які головною властивістю потенціалу вважають необхідність його використання. Лише функціонуванням складових потенціалу в процесі їх залучення у господарську діяльність може бути досягнута мета розвитку господарської системи.

Обидві концепції включають широке коло підходів.

Предметна концепція включає ресурсний та результативний підходи.

З позицій ресурсного підходу трактують поняття потенціалу автори Економічної енциклопедії таким чином: потенціал – це наявні у економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння раціонально використати їх для досягнення поставленої мети [1. С. 13].

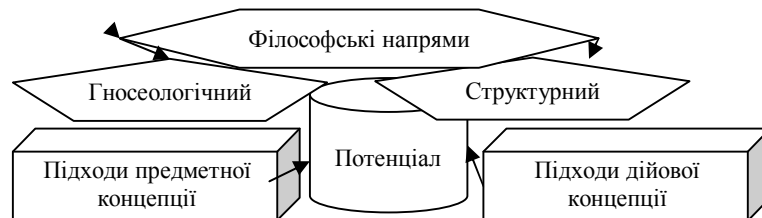

Рис. Сучасні напрями та концепції сутності потенціалу

Певною мірою ресурсним можливо визначити підхід, який ставить в один ряд можливості та запаси і пропонує потенціал визначати як джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути приведені в дію, використані для вирішення якогось завдання [10].

Іншим методичним підходом в межах предметної течії думок виступає результативний підхід. До апологетів цього підходу віднесені автори, які роблять акцент на результатах функціонування потенціалу, головним чином у вигляді виробленої продукції або наданих послуг.

До другої дійової концепції віднесені підходи: з позиції можливостей, цільовий, факторно-виробничий, системний.

До першого підходу включені позиції дослідників, які стверджують, що потенціал – це, головним чином, здатності та можливості, які повинні бути реалізовані. Здатності та можливості проявляються лише в процесі їх застосування, що дозволяє віднести їх до дійової концепції. Пропонують потенціалом вважати реальну чи імовірну здатність виконувати цілеспрямовану роботу. Під терміном «потенціал» розуміє можливість продуктивних сил досягти певного ефекту, забезпечити конкурентні переваги регіональної соціально-економічної системи [1]. До другого, цільового підходу віднесено позиції авторів, які роблять наголос на досягненні цілей, що будуть реалізовані внаслідок використання потенціалу.

Факторно-виробничий підхід полягає в наступному: економічний потенціал як сукупну можливість галузей народного господарства виробляти промислову, сільськогосподарську продукцію, здійснювати капітальне будівництво, перевозити вантажі, надавати послуги населенню.

Наступним виділено системний підхід. В монографії В. Мікловди та інших представників закарпатської економічної школи відмічено, що потенціал являє собою систему взаємодії ресурсів, можливостей та здатності господарської структури з метою досягнення певної цілі [13. С. 13].

Висновки. Стратегічне управління стає об'єктивною реальністю і є необхідною складовою діяльності підприємства, спрямованої на розвиток та формування довгострокових конкурентних переваг. Стратегічне управління підприємством орієнтовано не лише на моніторинг зовнішнього оточення, але й на посилення економічного потенціалу як основи активізації економічної діяльності. Для забезпечення ефективного стратегічного управління внутрішнім потенціалом підприємства необхідним є визначення його теоретичних основ, які складають методологічну базу прийняття адекватних управлінських рішень. Дослідження показало, що існують два філософських підходи до визначення сутності економічного потенціалу: гносеологічний, який використовує потенціал як засіб розуміння економічного світу та структурний, що досліджує зміст та складові потенціалу і їх взаємодію. Виділені дві концепції потенціалу: предметну та дієву. Предметна концепція включає ресурсний та результативний підходи. Дієва концепція містить цільовий, системний та інші підходи. Вибір підходу обумовлює постановку мети управління та орієнтацію стратегічних рішень.

В подальшому дослідженні заплановано розробити модель ефективного функціонування потенціалу підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Економічна енциклопедія: у трьох томах.* – Т. 3. / Відп. ред. С.В. Мочерний та ін. – Тернопіль: Академія, 2002. – 951 с.
2. *Фотонов А.Г. Ресурсный потенциал: планирование, управление* / А.Г. Фотонov. – М.: Экономика, 1985. – 292 с.
3. *Пастухова В.В. Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність: Монографія* / В.В. Пастухова. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 302 с.

4. *Алексеевко Л.М. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів* / Л.М. Алексеевко, В.М. Олексієнко. – Тернопіль: Астол, 2003. – 672 с.
5. *Авдеенко В.Н. Производственный потенциал промышленного предприятия* / В.Н.Авдеенко, В.А. Котлов. – М.: Экономика, 1998. – 240 с.
6. *Анчишкин А.И. Наука. Техника. Экономика* / А.И. Анчишкин. – М.: Экономика, 1986. – 294 с.
7. *Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник* / О.С.Федонін, І.М. Репіна, О.І.Олексик. – К.: КНЕУ, 2006. – 316 с.
8. *Садеков А.А. Ресурсный потенциал предприятия: Учебн. пособие* / А.А. Садеков, Л.В. Фролов, Л.В. Шаруга. – Донецк: Дон ДУЭТ, 1998. – 256 с.
9. *Лапин В.Е. Экономический потенциал предприятия: Монография* / В.Е. Лапин. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. – 310 с.
10. *Макарова М.В. Ефективність застосування мережних технологій в компаніях: Монографія* / М.В. Макарова. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 186 с.
11. *Черчик Л.М. Теоретичні основи формування трудового потенціалу регіону* / Л.М.Черчик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2008_5_2/zbirnuk_ETEI_08_2_294.pdf.
12. *Кондратюк О.І. Економічний потенціал країни, його суть та тенденції розвитку* / О.І. Кондратюк // *Актуальні проблеми економіки.* – 2010. – № 3 (105). – С. 91-98.

13. Мікловда В.П. *Маркетинговий потенціал регіону: проблеми та шляхи їх подолання: Монографія / В.П. Мікловда, Н.Ю. Кубіній, Ф.Ф. Шандор, О.В. Щелкунова, О.Д. Коваль. – Ужгород: Ліра, 2009. – 208 с.*

Стаття надійшла до редакції 23.01.2014

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри економіки підприємства, заступник директора Інституту економіки та міжнародних відносин Ужгородського національного університету
В.П. Мікловда

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економічна теорія і кібернетика» Одеського національного морського університету
Г.С. Махуренко